

Черевань О.Г.

викладач вищої категорії;

Рибалко Л. О.

викладач-методист вищої категорії,

Краматорська школа мистецтв № 3

ЩОДО ВИВЧЕННЯ ОБРАЗУ Г. СКОВОРОДИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА КАВАЛЕРІДЗЕ

Видатний український скульптор, кінорежисер, кіносценарист, драматург, театральний діяч, педагог, народний артист України – все це іпостасі однієї надзвичайно талановитої людини – Івана Кавалерідзе. Мистецтвознавці часто звертались до творчості митця але, як зазначає Г. Синько, у дослідженнях спадщини майстра тривалий час панували псевдонауковість і тенденційність, в аналізуючих доробок І. Кавалерідзе, не завжди було належне розуміння його творчості [5, с. 99]. У зв'язку з цим, перед сучасними дослідниками стоїть завдання переосмислення творчості майстра. Увагу мистецтвознавців привертає синтетичність художнього мислення І. Кавалерідзе, масштабність розкриття теми в багатьох видах мистецтва, в різні періоди творчості. Яскравим прикладом надзвичайно плідної, багаторічної розробки улюбленої теми є робота І. Кавалерідзе над образом Г. Сковороди.

Мета даної статті полягає в огляді та аналізі мистецтвознавчої літератури, в якій розкривається процес розробки образу Г. Сковороди в різних жанрах мистецтва, а саме: в скульптурі, в кіномистецтві, в драматургії.

Наприкінці ХХ ст. з'являються фундаментальні дослідження життєвого і творчого шляху І. Кавалерідзе. Велику роботу щодо збереження і популяризації творчої спадщини митця здійснено засновниками меморіального музею-майстерні І. Кавалерідзе Н. Капельгородською та Р. Синько (музей відкрито у 1993 р., на Андріївському узвозі, в будинку № 21). Серед науковців, що вивчають різні сторінки життя і творчості майстра: С. Безклубенко, С. Зінич, Г. Синько, Л. Барабан, Г. Скляренко, А. Пащенко, О. Мусієнко, В. Образ, Л. Галкін та ін.

Першим творчим зверненням І. Кавалерідзе до образу мандрівного філософа стає пам'ятник Г. Сковороді у Лохвиці (1922 р.), який виконано на замовлення місцевої громади. М. Протас у дослідженні «Українська скульптура ХХ століття» зазначає, що скульптору запропонували встановити пам'ятник-бюст із сірого «як тодішнє життя» дикого каменя (як символ жебрацького існування народу за часів царату). Кавалерідзе розробив проект статуарного пам'ятника на низькому плінті, що ледве виокремлює постать філософа-мандрівника серед натовпу [4, с. 62].

Пам'ятник зробили з бетону і встановили у самому центрі села. Мандрівний філософ ніби зупинився на перепочинок схилившись на посох. Кавалерідзе показав Г. Сковороду босоногим, таким чином підкресливши його

єдність з народом. Доповнює образ напис на постаменті: «Счастлив, кто супруг себе частную должность с общею. Сия есть истинная жизнь. Г. С. Сковорода».

Дослідниця творчості Кавалерідзе-скульптора Г. Скляренко стверджує, що в ідейно-пластичному вирішенні пам'ятник Г. Сковороди у Лохвиці продовжує стилістику пам'ятника Т. Шевченко у Ромнах. Вона зазначає, що в цьому пам'ятнику поєднано «історичну конкретність і життєву переконливість, розгорнуту психологічну характеристику і певну театралізованість в тлумаченні образу, що надавало постаті філософа особливої виразності, просторовість композиції, в якій гнучка вишукана лінія силуету, що йшло від традицій модерну, доповнювалась промовистою оповідністю атрибутів (дорожня сумка, перекинутий через руку плащ, палиця, сопілка)» [6, с. 528].

Тему мандрівного філософа Г. Сковороди І. Кавалерідзе продовжує розробляти в інших жанрах мистецтва, а саме в кіномистецтві. Тепер він працює як кінорежисер і сценарист. У кіномистецтві І. Кавалерідзе – режисер-реформатор. Характеризуючи своєрідну художню манеру митця, Л. Госейко звертає увагу на те, що скульптор за освітою, а крім того – кінодекоратор, Іван Кавалерідзе береться за режисуру, використовуючи скульптуру як семантичний елемент [3, с. 49].

Творчі експерименти І. Кавалерідзе в кіно починаються з фільму «Злива» («Офорти до історії Гайдамаччини», 1929 р.), і продовжуються в історичних кінострічках «Перекоп» (1930 р.) і «Коліївщина» (1934 р.), «Прометей» (1936 р.). Після виходу «Прометей» І. Кавалерідзе звинувачують у націоналізмі та забороняють знімати історичні фільми.

Але І. Кавалерідзе не покидає улюблений жанр і найдорожчу його серцю тему. Він майже після 25 річної перерви знову повертається до історичної тематики в кіномистецтві. Так, у 1960 р. на екрани виходить історико-біографічний фільм «Григорій Сковорода» (1959 р.).

Як пригадує Ю. Шлапак, «картина створювалась в установленому тоді жанрі історико-біографічного фільму, який мав певні обмеження та рамки. Розповідь про історичну особу вичерпувалась певною схемою, без урахування індивідуальностей героя» [7, с. 32].

В дослідженні «Іван Кавалерідзе: митець і влада» Л. Галкін висловлює думку про те, що головний герой фільму – це алегоричне втілення багатостраждального життєвого і творчого шляху самого режисера. «На екрані ми бачимо великого українського мислителя, який протидіє будь-якій силі, що намагалася тиснути на нього. Але його супротив інтелектуальний, він дає відсіч не зброєю, а влучним і, що найважливіше, правдивим словом. Він залишається вірним власним моральним принципам, чисте сумління – от що найважливіше для великого мислителя. І. Кавалерідзе вкладає в цей образ не лише автобіографічні риси, а й свої мрії про інший шлях, про іншу долю, про життя в якому він не був скутий по руках і ногах радянською тоталітарною системою» [2, с. 262].

В 60-х роках у творчому житті І. Кавалерідзе починається новий плідний період – драматургічний. Дослідник драматургічної спадщини І. Кавалерідзе, Л. Барабан переконаний, що у своїх п'єсах він зумів відійти від схем і стандартів соцреалізму. Сюжетну основу п'єс І. Кавалерідзе здебільшого складають

конфлікти з минулого українського народу, з розвитку нації, з її боротьби за незалежність та самобутність. В основі сюжету трагедії І. Кавалерідзе «Григорій і Параскева» (1968 р.) складний період в історії України (Коліївщина), але головною темою п'єси стає особисте життя Г. Сковороди, про це свідчить назва. П'єса складається з двох дій та двадцяти картин. «В трагедії висвітлено не книжного засушеного філософа, а життєлюбця у вчинках якого прозирає органічне сплетіння реального і умовного, елементів побуту і філософських узагальнень, ліричності і драматизму, трагізму і патетики, – і все спрямоване на розкриття сюжетного розвитку подій» [1, с 270].

Останнім зверненням до образу народного філософа став пам'ятник Г. Сковороді у Києві, встановлений на Контрактовій площі, біля Києво-Могилянської академії у 1977 р.. Дев'яносторічний скульптор наполегливо працює, створює сім проектів пам'ятника, прагне досягти лаконічності, простоти і в той же час – змістовної наповненості, зазначає Г. Складенко. Так, само, як у попередніх скульптурних творах, постать народного філософа, розміщена на низькому постаменті з чорного граніту. Сковорода зображений повернутим обличчям до Києво-Могилянської академії, того навчального закладу в якому він вчився і викладав. Згідно з авторським проектом, Сковорода мав бути босим, із Біблією та хрестиком на шії. Але, партійне керівництво наполягало на зміні проекту: Біблію замінили торбою, натільний хрест прибрали та «взули» філософа у чоботи. Та внесені зміни, не змогли скривдити в людській свідомості образ народного філософа. Сьогодні, це найбільш популярна скульптура, серед студентської молоді Києво-Могилянської академії з якою пов'язані цікаві студентські традиції. А початковий авторський проект втілено в скульптурі, яку встановлено у Харкові в 1992 р.

Проаналізовані дослідження переконливо свідчать, що весь життєвий і творчий шлях І. Кавалерідзе, пронизаний енергійним прагненням досягнути масштаб образу видатного українського філософа Г. Сковороди. Тому, зовсім не випадково в одному з інтерв'ю, учень майстра режисер і скульптор Р. Синько називає І. Кавалерідзе «молодшим братом» Г. Сковороди. Слідом за ним, Г. Складенко стверджує, що в образі Г. Сковороди І. Кавалерідзе відтворив ті кращі риси людини, що завжди надихали і привертали його у обраних ним історичних постатях. Промовисто віддзеркалилася в цьому пам'ятнику і особистість самого скульптора, який значною мірою через образ мандрівного філософа, артиста, поета, мудреця висловлював свій погляд на світ, свою мужність, віру та надію, що завжди осявали його життя... [6, с. 536-537].

Аналіз мистецькознавчої літератури щодо творчих здобутків унікального, багатогранно обдарованого майстра – Івана Кавалерідзе, розкриває нові підходи до вивчення його творчості, підказує цікаві теми для дослідження та популяризації творчого доробку митця.

Список використаних джерел:

1. Барабан Л. Дещо про Івана Кавалерідзе – драматурга // Науковий вісник Київський нац. ун-т театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: зб. наук. пр.. – 2013. – Вип. 12. – С. 263 – 274. Режим доступу: <https://issuu.com/99309/docs/binder-1-320>
2. Галкін Л. Іван Кавалерідзе: митець і влада // Науковий вісник Київський нац. ун-т театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: зб. наук. пр.. – 2013. – Вип. 12. – С. 263-262. Режим доступу: <https://issuu.com/99309/docs/binder-1-320>
3. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896 – 1995. – К.: КІНО – КОЛО, 2005. – 464 с.
4. Протас М. О. Українська скульптура ХХ століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. – К.: Інтертехнологія, 2006. – 278 с.
5. Синько Г. П. Драматургія Івана Кавалерідзе в контексті розвитку театру в Україні другої половини ХХ ст. / Вісник КНУКіМ. Мистецтвознавство. – 2014. – Вип. 31. – С. 99-104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2014_31_16.
6. Скляренко Г. Скульптура Івана Кавалерідзе в контексті українського мистецтва ХХ ст. // Художня культура. Актуальні проблеми. – 2008. – Вип. 5. – С. 519-538. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/khud_kult_2008_5_43
7. Шляпак Ю. Фільми і доля Івана Кавалерідзе // Науковий вісник Київський нац. ун-т театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: зб. наук. пр.. 2011 – Вип. 9. – С. 26-34. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Nvkkarogo/2011_9/index.htm